

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПРИ
ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ»**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи Geo1-M23z
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія

Кабась Діана Олегівна

Керівник:

Мендерецький В. В., доктор педагогічних наук,
професор

Рецензент:

Чернюк Г.В., кандидат географічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Психолого-педагогічні засади використання міжпредметних зв'язків у формуванні природничо-наукової компетентності	6
1.2. Компетентнісний підхід у навчанні географії	14
РОЗДІЛ 2. МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	23
2.1. Міжпредметні зв'язки та їх функції	23
2.2. Методичні особливості використання міжпредметних зв'язків на уроках географії.....	32
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЖЛИВОСТЕЙ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	40
3.1. Значення міжпредметних зв'язків на уроках географії та інших природничих дисциплін	40
3.2. Приклади використання міжпредметних зв'язків на уроках географії	46
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування загальноосвітньої школи в контексті компетентісно-орієнтованої концепції освіти вимагає значного підвищення самостійної навчальної діяльності учнів, розвитку їх особистісних характеристик і творчих здібностей, а також забезпечення структурованості знань, умінь, навичок, компетентностей, цінностей і мотивів. Одним із способів оновлення змісту освіти в загальноосвітній школі, що відповідає сучасним викликам інтеграції до європейського та світового освітнього простору, є впровадження компетентісного підходу, орієнтованого на особистісну самореалізацію учнів. Такий підхід можливий лише за умови використання компетентісно-орієнтованих педагогічних технологій навчання, що враховують єдність освітнього процесу.

Це підкреслює потребу в пошуку методів навчання, які сприяють більш інтенсивному розвитку пізнавальних здібностей учнів та зменшують розрив між вимогами до знань і навичок та реальним рівнем їхнього розвитку. Вирішення цієї проблеми можливе через застосування методів, що сприяють формуванню узагальнених пізнавальних умінь. У сучасній освітній системі спостерігається перехід від інформаційно-репродуктивних форм навчання до особистісно орієнтованих, метою яких є створення оптимальних умов для розвитку і саморозвитку особистості учня, а також для виявлення та активного використання його індивідуальних здібностей у навчальній діяльності.

Мета дослідження полягає у підвищенні ефективності формування природничо-наукової компетентності учнів під час вивчення географії з урахуванням міжпредметних зв'язків у навчальному процесі.

Задля досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1) проаналізувати наукові та методичні дослідження вчених і практичних педагогів з метою вивчення шляхів і методів підвищення ефективності формування природничо-наукової компетентності учнів під час вивчення різних курсів шкільної географії;

2) визначити основні поняття та терміни дослідження, а також з'ясувати суть і значення міжпредметних зв'язків у процесі вивчення географії в школі;

3) проаналізувати зміст вивчення предметів природничо-математичного циклу з метою виявлення міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню природничо-наукової компетентності учнів.

4) розробити методичні рекомендації щодо використання результатів дослідження в педагогічній практиці вчителів географії.

5) вивчити особливості формування природничо-наукової компетентності через реалізацію можливостей міжпредметних зв'язків та їх вплив на ефективність пізнавальної діяльності учнів.

Об'єкт дослідження – процес формування природничо-наукової компетентності учнів у ході навчання географії.

Предмет дослідження – формування природничо-наукової компетентності за умов використання міжпредметних зв'язків у навчанні географії в загальноосвітній школі.

Методологічною основою дослідження є основні положення теорії відображення, діяльнісний підхід до навчання, теорія поетапного формування розумових дій, принцип єдності свідомості та діяльності, теорія пізнання з її основними методологічними принципами (історизм, системність, об'єктивність, науковість, взаємозв'язок явищ), теорія особистості та її розвитку в процесі навчання і виховання, теорія розвивального навчання, а також основні положення Національної доктрини розвитку освіти.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань було використано комплекс **методів дослідження**, а саме:

- теоретичні методи: системний аналіз, порівняння, узагальнення основних положень проблеми дослідження на основі вивчення психолого-педагогічної та науково-методичної літератури (монографії, підручники, наукові журнали), змісту курсів географії в загальноосвітніх закладах, а також нормативних документів (освітніх та галузевих стандартів, навчальних програм, законодавчих актів, що регулюють діяльність загальноосвітніх установ);

- емпіричні методи: вивчення та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, спостереження за навчальним процесом, оцінка результатів дослідження та обґрунтування висновків;

- діагностичні методи: бесіди, опитування, анкетування та тестування, обсерваційні методи (спостереження за діяльністю учнів з метою визначення стану проблеми дослідження в педагогічній теорії та практиці, рівня готовності учнів до самостійної роботи, готовності вчителів до впровадження нових навчальних технологій).

Наукова новизна дослідження:

а) досліджено психолого-педагогічні особливості формування природничо-наукової компетентності учнів через реалізацію міжпредметних зв'язків під час вивчення географії;

б) визначено умови для підвищення рівня сформованості природничо-наукової компетентності учнів на уроках географії;

в) розроблено методичні рекомендації щодо використання результатів дослідження в педагогічній практиці вчителів географії.

Практичне значення дослідження:

а) вивчено особливості формування природничо-наукової компетентності через використання міжпредметних зв'язків та їх вплив на ефективність пізнавальної діяльності учнів;

б) створено систему завдань для цілеспрямованого формування природничо-наукової компетентності учнів на уроках географії.

Структура та обсяг роботи: Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань) та додатків. Робота містить 14 ілюстрацій і 3 таблиці. Загальний обсяг роботи — 63 сторінки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження методичних аспектів використання міжпредметних зв'язків для підвищення ефективності формування природничо-наукової компетентності учнів під час вивчення географії було сформульовано ряд висновків і рекомендацій, які сприяють вирішенню основних завдань дослідження.

Проведено аналіз наукових та методичних робіт вчених і педагогів-практиків, зокрема шляхів та методів підвищення ефективності формування природничо-наукової компетентності учнів під час вивчення різних курсів шкільної географії.

Визначено термінологічно-понятійну базу дослідження та уточнено сутність і значення міжпредметних зв'язків у процесі вивчення географії в школі.

Розглянуто зміст предметів природничо-математичного циклу з метою виявлення можливостей міжпредметних зв'язків для розвитку природничо-наукової компетентності учнів.

Розроблено методичні рекомендації для практичного застосування результатів дослідження у діяльності вчителів географії.

Проаналізовано особливості формування природничо-наукової компетентності на основі реалізації міжпредметних зв'язків та їх вплив на підвищення ефективності пізнавальної діяльності учнів.

У загальному підсумку, в результаті написання магістерської роботи було досліджено психолого-педагогічні особливості формування природничо-наукової компетентності школярів через реалізацію міжпредметних зв'язків на уроках географії, визначено умови підвищення рівня цієї компетентності у учнів, а також розроблено методичні рекомендації для педагогічної практики вчителів географії.

Важливим етапом реалізації міжпредметних зв'язків є попередній аналіз навчальних програм і підручників з різних предметів, а також методів

навчання. Вчитель географії має добре розуміти переваги кожного методу і, залежно від теми уроку, використовувати найбільш ефективні з них.

Під час встановлення попередніх міжпредметних зв'язків, а також у процесі їх подальшої реалізації, доцільно застосовувати словесні методи навчання. Вони сприяють активізації розумової діяльності учнів, допомагають швидше встановити внутрішні зв'язки між новими і вже відомими знаннями, що дозволяє перейти від знайомого до незнайомого. При впровадженні супутніх і перспективних міжпредметних зв'язків корисно використовувати проблемні методи навчання та методи роботи з картами, планами, таблицями, графіками, схемами та іншими наочними засобами, приладами та інструментами.

Правильний вибір методів навчання при реалізації міжпредметних зв'язків дозволяє не тільки активізувати пізнавальну діяльність учнів, але й розширити їхні знання з інших предметів. Це сприяє формуванню складових природничо-наукової компетентності учнів. Формування цієї компетентності через використання міжпредметних зв'язків під час вивчення географії також включає набуття досвіду творчої діяльності.

Основною вимогою до цієї технології навчання є забезпечення її постійної модернізації, що дозволяє ефективно використовувати міжпредметні зв'язки з урахуванням рівня підготовки учнів, кваліфікації вчителів та матеріально-технічної бази навчального закладу. Усі елементи методичної системи, спрямованої на формування природничо-наукової компетентності через міжпредметні зв'язки, мають бути органічно об'єднані і актуалізовані завдяки високій підготовленості вчителів природничих дисциплін, які виконують ключову роль у освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабешко О. О. Методика навчання географії: посібник [для вчителів і студентів- географів педуніверситетів]. Умань: АЛІМІ, 2005. 263 с.
2. Бєлий Н. П., Вельдбрехт Д. К. Методичне забезпечення міжпредметних зв'язків. Народна освіта. 1984. №10. С. 51.
3. Вишнікіна Л. П. Методична система компетентнісного навчання географії. Могилівський меридіан, Т. 16, вип 3-4 (35-36), 2016. С. 82-86.
4. Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Ретроспектива розвитку компетентнісної географічної освіти / Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (43), Issue: 88, 2016. С. 37-40.
5. Географія. Топузов О. та ін. навч. посіб. Київ. 2014. 324 с.
6. Географічний енциклопедичний словник. К. 1988. 144 с.
7. Гільберг Т. Г. Компетентнісний підхід у формуванні змісту шкільних курсів географії профільної школи [Електронний ресурс]. Хмельницький обл. ін.-т післядипломної пед. освіти, Київ. ун-тім. Б. Грінченка. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs2/index-577803.html>
8. Гільберг Т. Г., Паламарчук Л. Б., Географія: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2014. 239 с.
9. Гончаренко С. У. Енциклопедія освіти [Акад. пед. Наук України; головний ред., В. Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040с.,
10. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. К., 1995. 45 с.
11. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. пост. Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. Урядовий кур'єр. 2012. № 5. С. 9-16.
12. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; В. Г. Кремень (голов. ред.). К.: ЮрінкомІнтер. 2008. 1040 с.
13. Жалсабон Л. В. Компетентнісний підхід в навчанні географії [Електронний ресурс] / Режим доступа: <http://www.profistart.ru/ps/blog/260.html> .
14. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС

України] / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. К.: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.

15. Зверев І. Д., Максимова В. Н. Міжпредметні зв'язки в процесі викладання основ наук в середній школі. Х.: Освіта, 1973. 148 с.

16. Зімня І. А. Ключеві компетенції – нова парадигма результатів сучасної освіти. Компетенції в освіті: досвід проектування: сб. наук. праць під ред. А. В. Хуторського. Х. : «ІНЕК», 2007. С. 33-44.

17. Касіяник І. П., Мендерецький В. В., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Под. : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 234 с.

18. Кобернік С. Г, Коваленко Р. Р. Скуратович О. Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: посіб. для вчителя. Київ: Навчальна книга, 2005. 319 с.

19. Козаченко І. О. Теоретичні підходи до проектування компонентів навчання географії у загальноосвітній школі. Черкаси. 2009. 58 с.

20. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори. К.: Педагогіка, 1982. 354 с.

21. Краєвський В. В. Загальні основи педагогіки. К.: Академія, 2005. 256 с.

22. Кулагін П. Г. Міжпредметні зв'язки в процесі навчання. Х.: Освіта, 1981. 96 с.

23. Лошкарьова Н. А. Проблема формування умінь і навичок. К.: Освіта, 1980. 189 с.

24. Ляшенко О. І. Компетентність як об'єкт оцінювання навчальних досягнень учнів. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна. 2014. Вип. 20. С. 36-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_ped_2014_20_14.

25. Максимова В. Н. Міжпредметні зв'язки в навчально-виховному процесі сучасної школи. К.: освіта, 1987. 234 с.

26. Міжпредметні зв'язки в середній школі / Под ред. Ю. І. Діка, І. К. Туришева. К.: Освіта, 1987. 191 с.

27. Міжпредметні зв'язки природничих дисциплін. Посібник для учителів.

Збірник статей / Под ред. В. Н. Федорової. К.: Освіта, 1980. 208 с.

28. Методика викладання географії в школі. за ред. С. Г. Коберніка. навч. посіб. Київ. 2000. 318 с.

29. Овчарук О. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти
Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики: К.: "К.І.С.".2003. С.13-41.

30. Пінський А. А., Тхамофокова С. Т. Міжпредметні зв'язки природничо-математичних дисциплін. К.: освіта, 1980. С. 54-61.

31. Пошетун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : (бібліотека з освітньої політики) : [монографія] / МОН України; [колектив авт.: Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О.В.Овчарук]. К., 2004. 112 с.

32. Програма експериментально-дослідницької роботи з проблеми: «Моніторинг якості основних географічних компетентностей учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс] / Щербань П. І., методист центру забезпечення загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти. – Режим доступу: http://www.zipro.net.ua/index.php?page_id=566.

33. Самойленко В. М. Дидактика географії: Монографія / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. К.: Педагогічна думка, 2014. 586 с.

34. Сергєєв О. В. Міжпредметні зв'язки при вивченні природничих дисциплін в середній школі. К.: Радянська школа, 1979. 165 с.

35. Скаткін М. Н., Батурина Г. И. Міжпредметні зв'язки та їх роль і місце в процесі навчання основам наук в середній школі. К.: Вид-во АПН УРСР, 1973. 234 с.

36. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / Укладач Л. О. Пустовіт. К. : Довіра, 2000. 1018 с.

37. Тімець О.В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04.Черкаси, 2011. 40 с.

38. Топузов О. М., Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П.. Загальна методика навчання географії: підручник [з грифом МОНМС України]. Київ: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.
39. Федорова В. Н., Кирюшкін Д. М. Міжпредметні зв'язки. К.: Педагогіка, 1972. 152 с.
40. Федорова В. Н. Міжпредметні зв'язки природничих дисциплін. К.: Освіта, 1980. С. 3-39.
41. Усова Г. В. Формування узагальнених умінь і навичок в умовах здійснення міжпредметних зв'язків / Міжпредметні зв'язки природничих дисциплін / Під ред. В. Н. Федорової. К.: освіта, 1980. 356 с.
42. Ушинський К. Д. Збірник творів. Т8. К, 1954. 776 с.
43. Хасанова Г. Р. Компетентнісний підхід в навчанні географії: теорія практика [електроний ресурс] / Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/573032/>.
44. Чубрей О.С. Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : монографія. Чернівці : Технодрук, 2020. 376 с.
45. Шипович Є.Й. Методика викладання географії: Навчальний посібник для студентів географічних факультетів університетів. К.: Вища школа, 1981. 174 с.